

giriş

HOMO PHILOSOPHICUS

Söze felsefeye ilişkin bir çelişkiye değinerek başlamak istiyorum: Felsefe hem her yerde vardır, hem de hiçbir yerde yoktur.

Biraz açmamız gerekirse: Felsefe her yerde vardır; çünkü her birimiz yaşantımız boyunca felsefi konularla karşılaşmışızdır. Bunlar acil yanıt bekleyen cinsten ("Acaba bir öpücük çalıversem yanlış yapmış olur muyum?") olabileceği gibi, yataкта yatariken aklınıza düğüm üstüne düğüm attıran cinsten ("Eğer Tanrı her şeyi biliyorsa, o zaman yataktan ne zaman kalkacağıma karar verme özgürlüğüm var mı?") de olabilir; felsefi sorular bizim değişmez yol arkadaşlarımızdır. Beşikten mezara kadar, felsefi konular üzerinde düşünmekten ve bu konuları birbirimizle konuşmaktan asla vazgeçmeyiz. Ne kadar akıllı olduğumuz tartışılabilir; ancak, ne kadar filozofça olduğumuz tartışılamaz. Bu nedendir ki, türümüze *homo sapient* yerine *Homo philosophicus* denilse yeridir.

Felsefenin her yerde olmasının herkes tarafından bilinen bir gerçek olmaması ise ana çelişkimizin göstergesidir. Birçok insan ya kendi başına yanıt aradığı ya da üzerinde başkaları ile birlikte kafa yordığı soruların kökeninde felsefenin yattığının farkında bile değildir.

Ben çocukken babam bir soru sormuştu: Durdurulamayan bir güç, yerinden kıpırdatılamayan bir nesneyle karşılaşır sa acaba ne olur? Ben, çocuk aklımla, bu sorunun bir yanıtı olması gerektiğini düşünüp durmuştum.(Babam, benim bu

çabaların karşısında, *limbo** gibi bir şeyden bahsetmiş, ben ise böyle bir kavramın esasını kavramam için daha kaç yıl beklemem gerektiğini düşünmekten kendimi alamamıştım.) Gereği kadar inatla ve yaratıcı bir bakış açısıyla izi sürüldüğünde, buna benzer soruların büyük felsefe sistemlerini oluşturduğu görülmektedir. Felsefe artık okullarda okutulmadığı içindir ki pek az kişi bunun farkına varabilmektedir. Artık yalnızca üniversite düzeyinde felsefe eğitimi yapılmaktadır ve pek çok kişi üniversitede öğrenim görme şansına sahip değildir. Üniversitede öğrenim görebilenler ise felsefe ile ilgili bir ders almaktan çekinmektedirler; çünkü sıklıkla görüldüğü gibi, bu kişiler daha genç yaşlarında felsefi yazılarla hiç karşılaşmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, felsefe hiçbir yerde yoktur.

Felsefenin aynı anda hem var hem de yok sayılmasının net etkisi, insanların felsefe geleneğinden çoğu kez yarar elde edebilecekken, bundan yoksun kalmış olmalarıdır.

Felsefenin kalıtımsal olarak herkese açık niteliği göz önüne alındığında, bu durum daha da acıtıcı olmaktadır. Herkes bu oyunda rol alabilir. Gelenek ve soy ağacı hiç önemli değildir: Burada önemli olan merak etmek ve düşündürmektir. Büyük insan çabası gerektiren pek çok alanın aksine, birinin bu alana girebilmesi veya katkı yapabilmesi için, donanıma, aletlere, laboratuvarlara ve saha çalışmasına ihtiyaç yoktur. Felsefenin başlangıç maliyetleri olabildiğince düşüktür.

Web sitesi, bu çelişkiyi gidermek amacıyla oluşturulmuştur. Çok sayıda felsefeci, gerek öğretmen gerekse düşünür kimliğiyle, bütün yeteneklerini gönüllü olarak kamuoyunun emrine vermiştir. Yeryüzünün dört bir tarafından yağın binlerce soru, buna ne kadar büyük bir ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Soruları soranlar çocuk yaştakilerden yaşlılara, avukat-

* Geçici hal veya yer; belirsizlik hali; araf. (Çev.)

lardan doktorlara, kendini çok iyi ifade edebilenlerden sorularını kırık dökük bir İngilizce ile soranlara kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bundan sonra okuyacaklarınız, sorulan bir yığın sorudan seçilmiş olanlarla bunlara web sitesinde verilmiş olan yanıtları içermektedir. Bu sorular bazı başlıklar altında gruplandırılmıştır. Bu başlıklar ise büyük Alman düşünürü Immanuel Kant'ın felsefenin temelini oluşturduğunu söylediği dört ana konu etrafında toplanmıştır.

Doğaldır ki bütün çeşitliliğine, gerçek zekâ ürünü olmasına ve mizahi yönüne rağmen, ortaya konulan görüşler, bu ana konularda sorulabilecek bütün soruları kapsamış olamayacağı gibi, yine felsefenin temelini oluşturan konulardan yapılmış örnek bir derleme de sayılamaz. Hem tuhaf bir dünyada yaşıyoruz, hem de bizler kendimize özgü yaratıklarız; hem içinde yaşadığımız dünya hem de birbirimizle olan ilişkilerimiz şaşkıncı ölçüde gizem taşımaktadır. Felsefe her yerden beslenebilmektedir.

İçinde bulunduğumuz bu çelişkiden kurtuluşumuz ise, her şeye rağmen, ani ve çok hızlı olmamaktadır. Bütün teknolojik büyücülüklerle karşın, felsefe söz konusu olduğunda, Sokrates'ten beri uygulanan karşılıklı konuşma (diyalog) yönteminde önemli bir değişme olmamıştır. Öyle sanıyorum ki, hiçbir gelişme yok demek de biraz haksızlık sayılabilir. Eğer bu sorular ve yanıtları, düşüncelerimize biraz yön kazandınp derinlik katabiliyorsa, birkaç sorgulayıcı akli insanların büyük düşünce birikimi ile karşılaştırabiliyorsa, meraklı fakat çekingen birkaç ruhun felsefenin sadece parlak zekâlılar veya diğer dünyalardan gelmiş olanlar için değil düşünebilen insanlar, dolayısı ile herkes için olabileceği gerçeğini kavramasını sağlıyorsa bazı değerli sonuçların elde edilmiş olduğunu düşünebiliriz.

ALEXANDER GEORGE

Amherst, Massachusetts

teşekkürler

En samimi teşekkürlerimi, sınırsız yardımları olmasaydı hayat bulamayacak olan bu projede rol alan uzak ve yakın meslektaşlarıma ve cömertçe verdikleri destek için Amherst College'e sunuyorum. Son olarak, minnettarlığım, her zaman olduğu gibi, bu projedekinden daha çok sorularına muhatap olduğum aileme ve dostlarımdır.

AG

Arkaik doğal felsefeyi anne sütümüzü emer gibi imbiktenemeriz. Zamanı geldiğinde güncel literatürü daha yakından izlediğimizden ve kendimiz de bazı gözlemlerde bulunduğumuzdan hayatın gidişatı hakkındaki görüşlerimiz netleşmeye başlar. Ama süreç bir büyüme ve yavaş gelişen bir değişme sürecidir: ne hemen geçmişle olan bağlarımızı koparabiliriz ne de çocukların ve meslekte olmayanların muğlâk ölçütlerine benzemeyen kesinlik ölçütlerine ve gerçekliğine erişebiliriz. Bilim, ortak aklın bir ikamesi değil uzantısıdır. Bilgi arayışı, en yalın haliyle, sıradan insanın etrafında olup biteni kavramasına yardımcı olacak şekilde bilgiyi genişleten ve derinleştiren bir çaba olmalıdır. Ortak aklın özünü inkâr etmek, hem sıradan insanın hem de bilim adamının basmakalıp gibi gördüğü bir olay için kanıt aramak, övgüye değer bir mükemmeliyetçilik olarak nitelendirilemez; bu olsa olsa kendini önemsemenin kafa karışıklığı ve bir şeyin iyi yanları ile kötü yanları arasındaki ince farkı kavrama aczidir.

W.V.QUINE

THE SCOPE AND LANGUAGE OF SCIENCE

(BİLİMİN KAPSAMI ve DİLİ)

Soru

"Hiçbir Şey gibi bir şey var mıdır? Çorapların çekmecede olduğunu söyleyebiliriz veya Hiçbir Şey'in de orada durduğunu ileri sürebiliriz. Ama eğer Hiçbir Şey çekmecede ise, Hiçbir Şey'in şu veya bu şekilde var olması gerekir. Eğer böyleyse, Hiçbir Şey olmayan nesnelere olduğu gibi, Hiçbir Şey de aynı anda aynı yerde olabilir mi?"

Yanıt

ALEXANDER GEORGE: Kaç eliniz var? İki mi? Yoksa sizin üç eliniz mi var? Sol eliniz, sağ eliniz ve bir de kafanızdan çıkan ve var olmayan üçüncü eliniz mi?

Şüphesiz son olarak belirtilen "üçüncü el" in sayılmaması gerekir. Üçüncü bir elinizin olmadığını söylemek, var olmama özelliğine sahip bir üçüncü eliniz olduğunu söylemek demek değildir. Var olmamak olgusunu bazı nesnelere var olmama özelliğine sahip olduğunu söyleyerek ifade etmek bizi içinden çıkılmaz durumlara sokabilir; çünkü bir nesne hem var olabilir (ne tür özelliklere sahip olursa olsun) hem de var olmayabilir ki bu mümkün değildir. Bu bakımdan, partiye hiç kimse gelmedi demek partiye herhangi bir kişinin geldiğini inkâr etmek içindir, yoksa en azından birisinin (yani "kimsenin", anti-sosyal özelliğe sahip var olmayan "hiçbir kimse"nin) geldiğini doğrulamak için değildir.

Bu kafa karışıklığı, dilde her ismin bir nesneye bağlı olması varsayımı yapıldığında kaçınılmaz olmaktadır. Eğer böyle bir varsayımla hareket ederseniz, pokerde "Hiçbir şey floş

Sokrates olsa ne derdi?

tezi için kullanmıştır. Descartes Tanrı fikrine sahipti ve ona göre bu fikrin bir sebebi olmalıydı, sebep ise Tanrı'nın kendisiydi. Niçin? Çünkü bir sebep en azından etkisi kadar "gerçek" olmalıydı ve Tanrı'nın kendisi ancak Tanrı düşüncesi kadar gerçek olabilirdi. Denebilir ki modern zamanlar için çok inandırıcı bir tez değildir. Niçin büyük düşüncelerin küçük sebepleri olmasın?

Soru

"Herhangi bir şeyin birinin hayal dünyasında var olması o şeyin en azından gerçekte nasıl olabileceğinin görüntüsünü verebilir mi?"

Yanıt

ALEXANDER GEORGE: Pekâlâ, ben şimdi cüzdanımda ikramiye kazanmış bir piyango bileti olduğunu hayal ediyorum. Durun bir kontrol edeyim. [Duraksama.] Hay aksi. Benimki kazanan numaranın yanından bile geçmemiş. Gerçekteyse, bir piyango biletim bile yokmuş.

"Bir kişinin hayalinde" var olan bir kova dolusu elmastan da söz edebiliriz. Ancak bu, bir kova dolusu elmasın birinin zihninde sisli bir ortamdaymış gibi durması demek değildir. Birinin zihninde var olan, bir kova dolusu elmas düşüncesidir veya bunun hayalidir. Kovanın kendisi değildir.

Fakat Felsefenin Büyük Baş Ağrısına çok yaklaşmış bulunuyoruz: O şeyi oluşturan düşünceyi veya hayali neyin oluşturduğunu anlamak. Bu husus o şeyin gerçekte var olmadığı durumlarda daha da şaşırtıcı olmaktadır.

Yanıt

PETER LIPTON: Som altından yapılmış bir dağ hayal edebilirim, öyle bir dağ olmasa bile. Hayal gücüm herhangi bir şeyin var olması gerektiği sonucunu çıkarır, en azından böyle hayal etmenin nedenini.

Descartes bu düşünce dizisini Tanrının varlığı ile ilgili bir

SOKRATES

OLSA NE DERDİ?

Sokrates Olsa Ne Derdi? bugün yaşamakta olduğumuz hayattan kaynaklanan karmaşık ve anlaşılması zor kavramlar hakkında aydınlanma arayışında olan herkes içindir. *Öğretmenim Morrie ile Salı Buluşmaları* ve *Sophie'nin Dünyası* gibi kitapların yakaladığı başarıya bakıldığında kamuoyunun okunabilir felsefeye karşı önemli bir ilgi duyduğu gözlenmektedir. *Sokrates Olsa Ne Derdi?* tam da buna cevap verebilecek bir kitap: yüzde yüz okunabilir.

Çok derin olanından paradoksal olanına, neşeliden klasiğe doğru çeşitlenen sorular arasında:

- *Ömrüm boyunca beni hiç kimse sevmezse, ben iyi bir hayat yaşamamış mı olacağım?*
- *Bencil olmayan bir çocuğa sahip olmak için bir neden var mıdır?*
- *Kötü sanat diye bir şey var mıdır?*
- *Bir terörist ile bir özgürlük savaşçısı arasında ne fark vardır?*
- *Onunla sevişirken başka birini hayal ettiğimi seks partnerime söylemem ahlâk bakımından gerekli midir?* gibi sorular bulunmaktadır.

Aristoteles, Locke ve Sokrates gibi filozofların öğretilerine dair bilgilerini kendi iç dünyalarından kaynaklanan yorumlarla bütünleştiren felsefeciler, çok zor konuları özümmlenebilir, kişisel ve hatta mizah dolu bir yaklaşımla ele almışlardır. Sorular arasında günümüzde sıcaklığını hâlâ koruyan konular (savaş, ötenazi) olduğu gibi; din ve ahlâkîlik üzerine hiç sonu gelmeyecek bilmeceler (Tanrı'nın var olduğunu nasıl bilebiliriz?); zina, çocuk eğitimi ve seks ile ilgili kafa karışıklıkları yaratanlar ve "çocuklarımızın Noel Baba'ya inanmaları doğru mudur?" türünden daha az kaygı uyandıranlar yer almaktadır.

Sorulara verilen yanıtlara katılsanız da katılmasanız da bu kitap Sokrates'in ünlü sözünü -"irdelenmeyen bir hayat yaşanmaya değer değildir"- bir kez daha aklımıza düşürmekte; böylece, dünyada kendimize nasıl bir yol çizebileceğimiz konusunda bizi biraz daha derinlemesine, biraz daha eleştirel bir bakışla ve biraz daha filozofça düşünmeye yöneltmektedir.